

Jagdish Bhagwati
Slobodna trgovina danas

Naslov izvornika
Jagdish Bhagwati
Free Trade Today
Princeton University Press

Copyright hrvatskog izdanja
MASMEDIA d.o.o.
Ulica baruna Trenka 13, Zagreb
www.masmedia.hr

Za nakladnika
Stjepan Andrašić

Biblioteka
Orbis

Urednik
Slaven Ravlić

Proizvodnja
Vjeran Andrašić

Lektura
Brigita Baričević

Stručni suradnik
Marija Geiger

Dizajn omota
Adverta d.o.o., Andrija Previšić

Računalna priprema teksta
IdeaLab, Ana Zelić

Marketing u zemlji i inozemstvu
Global media marketing, Zagreb

Tisak
Grafički zavod Hrvatske, Zagreb

Jagdish Bhagwati

Slobodna trgovina danas

Prijevod
Sanja Bingula

Pogovor i stručna redakcija
Mia Mikić

MASMEDIA
Zagreb

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i sveučilišna knjižnica - Zagreb

UDK 339.1

BHAGWATI, Jagdish

Slobodna trgovina danas / Jagdish
Bhagwati ; prijevod Sanja Bingula ;
pogovor i stručna redakcija Mia Mikić. -
Zagreb : Masmmedia, 2006. - (Biblioteka
Orbis)

Kazala.

ISBN 953-157-479-0

I. Slobodna trgovina -- Studija

451201151

Slobodna trgovina danas

Sadržaj

Predgovor hrvatskom izdanju	11
--	-----------

Predgovor	15
------------------------	-----------

PRVO PREDAVANJE

<i>Suočavanje s konvencionalnim prijetnjama slobodnoj trgovini: Poslijeratna revolucija u teoriji komercijalne politike .....</i>	<i>19</i>
---	-----------

Zašto slobodna trgovina nije uvjerljiva	23
---	----

    Konvencionalno neslaganje unutar struke:

Ključna uloga tržišnog neuspjeha ili poremećaja	30
---	----

    Povratak slobodnoj trgovini:

Izravno ispravljanje domaćih poremećaja	44
---	----

    Hrvanje s vanjskim poremećajima:

Uspostavljanje slobodne trgovine na drukčiji način ...	47
--	----

Teorija izravno neproizvodnih aktivnosti u potrazi za profitom: Jačanje argumenata za slobodnu trgovinu	51
--	----

Slobodna trgovina i rast	60
--------------------------------	----

DRUGO PREDAVANJE

'Poštena trgovina', raspodjela dohotka

i društvena pitanja: Suočavanje s novim izazovima

<i>uz pomoć teorije trgovine</i>	65
Mješavina optužbi	69
Ludost 'poštene trgovine': Američki virus	71
Nejednaki standardi zaštite okoliša i rada kao nepoštena trgovina	78
Šteti li slobodna trgovina okolišu?	82
Promicanje društvenih i moralnih pitanja: Slobodna trgovina i odgovarajuće upravljanje	88
Druge primjene principa dvije muhe dvama udarcima	102
Strah sindikata: Prijetnja realnim plaćama	104
Slobodna trgovina i siromaštvo u siromašnim zemljama	111

TREĆE PREDAVANJE

Postizanje slobodne trgovine:

<i>Alternativni pristupi i njihovo teorijsko opravdanje</i>	113
Alternativni pristupi oslobađanju trgovine	116
Agresivni unilateralizam	118
Konvencionalni unilateralizam: Idem sam	121
Preferencijalni trgovinski sporazumi: Regionalizam i bilateralizam u odnosu na multilateralizam	129
Zaključna napomena	143

Pogovor

Bhagwatijev pečat (*Mia Mikić*) 145

Izabrana bibliografija Jagdishha Bhagwatija 169

Kazalo pojmova 175

Kazalo imena i institucija 181

Predgovor hrvatskom izdanju

Oduševljen sam što je *Free Trade Today (Slobodna trgovina danas)* prevedena na hrvatski. Kao nova država, rođena iz podjele i sukoba, Hrvatska je suočena s važnim odlukama, političkim i ekonomskim, koje će odrediti njezinu sudbinu. Hrvatska predanost demokraciji je potpuno primjerena. Demokracija nije samo vrlina sama po sebi, već - sada to znamo - u sprezi s razboritim korištenjem tržišta i otvorenosti prema svjetskoj ekonomiji demokracija daje pravu kombinaciju politika i najbolje okruženje za širenje ekonomskog prosperiteta.

Ova je knjiga usredotočena na samo jednu od triju komponenata dobre politike: otvorenost. Konkretno, knjiga se bavi otvorenošću u kontekstu međunarodne trgovine. Ona pokazuje zašto nije pametno bojati se trgovine: trgovina je prilika, a ne prijetnja.

Istina je da je potrebna institucionalna podrška za održavanje slobodn(ij)e trgovine. U praktičnom smislu, potrebno je osnovati

Program pomoći prilagodbi za radnike koji mogu izgubiti posao u industrijama koje se natječu s uvozom. Čak su i Sjedinjene Države pod vodstvom predsjednika Kennedyja – kada je predsjednik bio angažiran u multilateralnoj trgovinskoj liberalizaciji u GATT-u, koja je poznata kao Kennedyjev krug pregovora, slično današnjem Krugu pregovora iz Dohe u Svjetskoj trgovinskoj organizaciji (koja je naslijedila GATT) – započele prvi takav program 1962. jer savez sindikata, AFL-CIO, nikada ne bi bio pristao na trgovinsku liberalizaciju u Kennedyjev krug pregovora bez tog programa.

Isto tako, mora se shvatiti da tranzicijom ka slobodnoj trgovini treba pažljivo upravljati: maksimalna brzina nije optimalna brzina. Prisjetite se da je šok terapija, tj. maksimalna brzina, preporučena od strane tehnokratskih ekonomista kao što je moj kolega Jeffrey Sachs, u slučaju Rusije uništila rusku ekonomiju.

Ne smije se također zaboraviti da je trgovina u biti prilika. Ona otvara vrata, ali onaj tko nema mišića, neće proći kroz vrata! Želim reći da Hrvatska mora imati na umu da su infrastruktura, pojednostavljena carinska procedura, raspoloživost kredita itd. važni kako bi se prilika koju trgovina otvara i iskoristila. Jednako tako važno je aktivno sudjelovanje vlade u otvaranju inozemnih vrata i držanju istih širom otvorenima. Ovo također podrazumijeva aktivno sudjelovanje u Svjetskoj trgovinskoj organizaciji (*World Trade Organization*, WTO). Stoga mi je drago uočiti da je Hrvatska pristupila WTO-u 2000. U stvari je zbog uvjeta ulaska u WTO Hrvatska također uspjela liberalizirati svoju trgovinu uz veći stupanj političkog mira nego što bi to inače bilo moguće.

Iako u knjizi navodim analitičke i teorijske argumente u obranu slobodne trgovine koji bi trebali privući pažnju svih studenata, ne

samo onih iz ekonomije, također stoji da bi svako pametno ljudsko biće, uz malo odlučnosti, trebalo moći razumjeti i prihvatiti obranu koju sam dao slobodnoj trgovini. Dopustite mi da dodam da iza mudrosti koja nalaže priklanjanje slobodnoj trgovinskoj politici nije samo teoretsko shvaćanje, već i poslijeratno iskustvo. Tako moj kolega Arvind Panagariya pokazuje da u trima poslijeratnim desetljećima svaka zemlja koja se ubraja u ‘ekonomska čuda’ u smislu održavanja stope ekonomskog rasta na razini od ili iznad 3% također bilježi brzi rast trgovine. Istodobno, zemlje ‘ekonomske propasti’, dakle one s niskim ili padajućim dohotkom po glavi stanovnika, obilježene su isto tako padajućom trgovinom. Može li pad trgovine biti uzrokovan padajućim dohotkom, a ne obrnuto? Sigurno, u nekim slučajevima potpuno izvjesno. Građanski rat na primjer može desetkovati nacionalni dohodak pa stoga i trgovinu, kao što je slučaj u Šri Lanki ili Angoli. Čak je i Hrvatska mogla iskusiti nešto od ove ‘obrnute’ veze. Međutim, osim u ovim jedinstvenim okolnostima, veza (koja opstaje u dugim razdobljima) teško da ide od dohotka prema trgovini, a ne od trgovine prema dohotku.

Čitatelj će također pronaći u drugom poglavlju ove kratke knjige pobijanje nekih od skorašnjih preokupacija kritičara globalizacije. Mnogo veći skup ovakvih briga ispitujem u novijoj knjizi *In Defense of Globalization* (Oxford 2004.) koja se može čitati kao dopuna *Slobodnoj trgovini danas*.

Konačno, posljednje poglavlje ispituje alternativne putove kojima se trgovina može liberalizirati, uključujući bilateralne sporazume o slobodnoj trgovini i multilateralnu trgovinsku liberalizaciju. U njemu pokazujem da je bilateralni pristup riskantan i zašto je

multilateralni pristup primjeren za trgovinsku liberalizaciju. Međutim, oba ova pristupa temelje se na recipročnim smanjenjima trgovinskih ograničenja. Tako da se ja zalažem i za unilateralnu liberalizaciju o kojoj se može štošta dobro reći: to je put koji male zemlje poput Hrvatske, koje ne igraju vodeću ulogu ni na jednom svjetskom tržištu, moraju ozbiljno razmatrati.

Nadam se da će hrvatski čitatelji u ovoj knjižici pronaći dovoljno argumenata za razumijevanje obrane slobodne trgovine. Također se nadam da će ih to motivirati da nastave čitati kako bi produbili svoje razumijevanje. Za demokratsko društvo je podrška odlukama o politikama temeljena na upućenosti presudna; bez nje protekcionizam može lako djelovati kao otrov koji uništava dobru politiku pa stoga i prosperitet.

Jagdish Bhagwati

Predgovor

Godine 1987. pozvan sam da održim prvo predavanje Bertil Ohlin na Stockholmskoj ekonomskoj školi, što je dovelo do objavljivanja djela *Protectionism* (1988.) u izdanju MIT Press. Predavanja su se naširoko čitala i recenzirala, čak su i prevedena na nekoliko jezika.

Desetljeće kasnije, održao sam tri predavanja pod zajedničkim nazivom Slobodna trgovina danas, ponovno na Stockholmskoj ekonomskoj školi. Do 1990. opozicija zagovaratelja slobodne trgovine dramatično se promijenila. I sâm sam se uključio u mnoge javne rasprave, i kao sudionik neposrednog sučeljavanja, primjerice s Ralphom Naderom u Gradskoj vijećnici u Seattleu u studenom 1999. (kad je usred kaosa propao Ministarski sastanak Svjetske trgovinske organizacije) u prisutnosti doslovce stotine Naderovih sljedbenika pod visokim nabojem, i kao gostujući predavač širom svijeta ili u člancima brojnih časopisa i novina. O raspravama postoje videozapisi, a moji tekstovi o javnoj politici u popularnim medijima i drugdje skupljeni su u dva sveska koje je također obja-

vio MIT Press: *A Stream of Windows: Unsettling Reflections on Trade, Immigration and Democracy* (1998) i *The Wind of the Hundred Days: How Washington Mismanaged Globalization* (2001).

No ono što nedostaje nastavak je knjige *Protectionism*, jednako kratko, pristupačno djelo širokog raspona koje slobodnu trgovinu približava današnjim skepticima i kritičarima te svakom građaninu jer nailazi na sukobljavanja oko slobodne trgovine i mora odlučiti tko je u pravu. Uključivanje u ovu raspravu bitno je jedinoj vrsti demokracije koju je vrijedno imati: razboritoj demokraciji.

Ta potreba nameće obvezu i znanstvenicima poput mene. Moramo ostati u granicama znanosti, no moramo se uputiti i u arenu gdje nastaje politika, uključiti se u poboljšanje politike. A moramo biti i sigurni da naše pisanje i rasprave o politici odražavaju našu najbolju znanost. Pisana djela moraju se graditi na temeljima znanstvenog proučavanja, a ne nalikovati praznim naklapanjima jednog popodneva u skladu sa zahtjevima ugovora za naručeni novinski tekst.

Nadao sam se da ću to postići ovim predavanjima. Ona predstavljaju panoramski pregled poslijeratnog razvoja teorije slobodne trgovine, ističući ključne spoznaje koje su revolucionarizirale (povoljno) način razmišljanja o slobodnoj trgovini. Te zamisli odražavaju velik dio mog vlastitog rada, povlasticu koju mi je omogućio položaj predavača, ali koja je i potrebna jer je ekonomija, kao i književnost, najbolja kad odražava vlastito iskustvo. No nadam se da sam te teorijske spoznaje o pitanjima politike, i stare i nove, isprepleo na način koji pokazuje kreativan odnos između kule od bjelokosti i vanjskog svijeta.

Niti jedan znanstvenik niti angažirani intelektualac ne može biti bez intelektualnih dugova. Dakle, moram priznati da sam mnogo

naučio od studenata i prijatelja, toliko brojnih da ih ne mogu sve navesti, tijekom više od četrdeset godina akademskog života. No osobito bih se želio prisjetiti svojih studenata Genea Grossmana, Paula Krugmana, Roberta Feenstre, Richarda Brechera, Donalda Davisa, Douglasa Irwina, Magnusa Blomströma, Eliasa Dinopoulou, Karyiu Wonga i Viveka Dehejia; te svojih prijatelja Avinasha Dixita, Elhanana Helpmana, Roberta Baldwina, Kylea Bagwella, Roberta Staigera, T. N. Srinivasana, Assara Lindbecka, Arvinda Panagariya, Alana Deardorffa i Roberta Sterna.

Okoristio sam se (premda ovu riječ zločesto koristim s obzirom da je anatema onima kojima se sada zahvaljujem) i raspravom s Ralphom Naderom i Lori Wallach; te radeći ili razgovarajući s aktivistima civilnog društva, osobito u zemljama u razvoju – ponajviše s Pradeepom Mehtom i Martinom Khorom – čije su perspektive i brige nevladine skupine i mediji u bogatim zemljama često zanemarivali. Ti su mi pojedinci ponudili perspektive koje su mi omogućile smislenije pisanje o današnjim argumentima protiv trgovine.

Tajnički i istraživački poslovi Olivije Carballo, Marije Coppole i Bikasa Joshija bili su od velike pomoći. Okružje koje je ponudio Savjet za vanjske odnose (*Council on Foreign Relations*) u New Yorku gdje sam trenutačno znanstveni savjetnik za međunarodnu ekonomiju, bilo je više nego prijateljsko; posebno se zahvaljujem Leslie Gelb, Lawrenceu Korbu i Theophilosu Gemelasu. Zahvaljujem i Magnusu Bloströmu i Assaru Lindbecku što su me ponukali da održim ova predavanja.

PRVO PREDAVANJE

*Suočavanje s konvencionalnim prijetnjama
slobodnoj trgovini: Poslijeratna revolucija u teoriji
komercijalne politike*

Zašto slobodna trgovina nije uvjerljiva

Konvencionalno neslaganje unutar struke:
Ključna uloga tržišnog neuspjeha ili poremećaja

Povratak slobodnoj trgovini:
Izravno upravljanje domaćih poremećaja

Hrvanje s vanjskim poremećajima:
Uspostavljanje slobodne trgovine na drukčiji način

Teorija izravno neproizvodnih aktivnosti u potrazi za profitom:
Jačanje argumenata za slobodnu trgovinu

Slobodna trgovina i rast

Vrijednost slobodne trgovine otkrio je i objavio Adam Smith u svojem monumentalnom djelu *The Wealth of Nations* (*Bogatstvo naroda*) (premda uz Newtona i Leibniza, moramo priznati i izvanredno djelo opata od Condillaca, čiji je esej *Commerce and Government* (*Trgovina i vlada*) objavljen iste godine kad i *The Wealth of Nations*, a daleko elegantnije i oštrije zagovara slobodnu trgovinu).¹ Obrazloženje slobodne trgovine dakle staro je više od dva stoljeća. Gradeći svoje obrazloženje na dobitima od trgovine nastale specijalizacijom koja odražava podjelu rada, Smith je dobro pogodio bit argumenta. No na Davidu Ricardu (koji se nadogradio na Jamesa Milla) ostalo je formalno dokazivanje tvrd-

---

¹ *Commerce and Government* dostupan je u odličnom prijevodu povjesničara Shelagha Eltisa. Cf. Etienne Bonnot, opat od Condillaca, *Commerce and Government*, s predgovorom Shelagha i Waltera Eltisa (Cheltenham, U.K: Edward Elgar, 1997). Zanimljivo je da je Condillac bio i filozof francuskog prosvjetiteljstva.

Suprotstavljeni stilovi Adama Smitha i opata od Condillaca podsjećaju na stil Marshalla u odnosu na Walrasa. Primjerice, kako je široko znanstveno proučavanje Smitha pokazalo, njegov više diskurzivni stil i djelo postavili su nekoliko “praktičnih” izuzetaka zagovaranja slobodne trgovine i laissez fairea. Vidi, primjerice, esej Jacoba Vinera “Adam Smith and Laissez Faire”, ponovno tiskan u njegovom djelu *Essays on the Intellectual History of Economics*, ur. Douglas Irwin (Princeton: Princeton University Press, 1991), 85-113.

nje. Ricardo je upotrijebio pojednostavljeni model – samo jedan proizvodni čimbenik sa stalnom proizvodnosti rada u proizvodnji dviju roba, no s različitom relativnom proizvodnosti u tim roba- ma između dviju država – da bi pokazao da obje države mogu ostvariti dobit od trgovine putem specijalizacije.² Rikardijanska analiza je implicirala da bi se ta ‘tehnička mogućnost’ ostvarivanja dobiti od trgovine mogla ostvariti ukoliko bi se politika slobodne trgovine primijenila u institucionalnom okruženju u kojem cijene vode alokaciju resursa. No analitički zadovoljavajući dokazi koristi od trgovine koje mi, moderni ekonomisti, tražimo su djela teoretičara dvadesetog stoljeća.³

---

² Stoga, počevši još s mojim “Survey of the Pure Theory of International Trade”, *Economic Journal* 74 (1964):1-26, tvrdim da tumačenje rikardijanske analize, ne u normativnim terminima, već kao pozitivne teorije usporedne prednosti koja objašnjava obrazac trgovine, nema smisla čitamo li Ricarda u izvorniku i vidimo da, kad dođe do pozitivne analize, on i drugi klasični ekonomisti razvijaju složeniji i potpuniji model kao u analizi pristupa stacionarnom stanju. Ipak, mnogi trgovinski ekonomisti i dalje ga nastavljaju tako tumačiti.

³ Osobito nakon ranog djela Paula Samuelsona 1939., koji je sredinom 1950-ih s Murrayem Kempom poduzeo važne korake prema pokazivanju da je slobodna trgovina paretoovski superiornija od autarkije u statičnoj analizi. Cf. Paul Samuelson, “The Gains from International Trade Once Again”, *Economic Journal* 72 (1962):820-29; i Murray Kemp, “The Gains from International Trade”, *Economic Journal* 72 (1972):803-19.

Potpun dokaz statičnih koristi od trgovine konačno su ponudili Jean Michel Grandmont i Daniel McFadden, “A Technical Note on Classical Gains from Trade”, *Journal of International Economics* 2 (1972):109-25. Za proširenje pitanja slobodne trgovine na međuvremenske postavke zaslužni su, u prvom redu Torsten Persson i Alan Stockman, Avinash Dixit i Paul Samuelson. Pitanja povezana s trgovinom, rastom i blagostanjem poseban su niz pitanja koja ćemo dotaknuti kasnije u ovom predavanju.

Zašto slobodna trgovina nije uvjerljiva

No ako je prilično uvjerljivu (a u svoje vrijeme čak i znanstveno zanimljivu) Smith-Ricardovu demonstraciju dobiti od trgovine putem specijalizacije te s tim povezan argument za slobodnu trgovinu prihvatila većina ekonomista u gotovo svakoj generaciji od objavljivanja *The Wealth of Nations*, činjenica je i da je tek rijetko dobila povjerenje širih masa. Zašto?

Djelomičan je razlog u kontraintuitivnoj prirodi argumenta da slobodna trgovina vodi većem dobru. Kad ga je matematičar Stanislaw Ulam (brat velikog povjesničara Adama Ulama) zapitao koja je od postavki društvenih znanosti najoprečnija intuiciji, a ipak uvjerljiva, Paul Samuelson je odabrao zakon usporedne prednosti: drugim riječima, osnovni argument za slobodnu trgovinu. Mnogi ljudi intuitivno smatraju ispravnim da čovjek treba raditi većinu stvari koje radi bolje od ostalih, a ne se potpuno specijalizirati. Čak i tada se čini da previše važnosti pridaju radnim mjestima koja su izgubljena zbog trgovine, a nikakvu važnost novostvorenim radnim mjestima koje mogu dobiti, u optičkoj iluziji koja odražava način na koji prema mišljenju nekih eksperimentalnih psihologa razmišljamo kada smo suočeni s promjenom.

Međutim, danas je slobodna trgovina cilj rastućih prosvjeda protiv kapitalizma i globalizacije među mladima i koji se temelje na onome što ja nazivam *tiranijom nepostojeće alternative*. Propast komunizma, ideološkog sustava protivničkog kapitalizmu i pobjeda tržišta i kapitalizma⁴ stvorili su nesnošljivu prazninu kod

---

⁴ Cf. Francis Fukuyama, *The End of History and the Last Man* (New York: Free Press, 1990).

mladih idealista čija je socijalna svijest usklađena s uvjerenjem da je kapitalizam izvor nepravde. Oni ne vide da kapitalizam može uništiti povlastice i mnogima otvoriti ekonomske mogućnosti. Pitam se koliko je njih svjesno da je gospođa Thatcher bila kei trgovca mješovitom robom i da je, uz sve svoje neuspjehe, njezino vodstvo Konzervativne stranke uzdiglo na visoke položaje mnoge koji nisu imali BBC-jev naglasak ili naslijeđeni naslov, već samo sposobnost. Koliko ih razumije da je socijalističko planiranje u zemljama poput Indije, namijenjeno zamjeni tržišta kvantitativnim raspodjelama, često naglašavalo umjesto smanjivalo nejednak pristup jer je ovo potonje značilo redove koji oni s dobrim vezama i dobro potkoženi mogu preskočiti svojim novcem, dok ono prvo većini omogućava postizanje željenog cilja?⁵ Priprosto uvjerenje da se tržišta i kapitalizam moraju poistovjetiti sa socijalnom nepravdom potaknulo je nezadovoljstvo koje se prelilo na uličnu pozornicu postavljenu protiv slobodne trgovine i njezine glavne institucije, Svjetske trgovinske organizacije (*World Trade Organization*, WTO).

A opet, mnogi studenti književnosti i sociologije u zemljama engleskog govornog područja s obje strane Atlantika ulovljeni su i osvojeni poststrukturalnim dekonstrukcionizmom povezanim s francuskim filozofom Jacquesom Derridom, što mnoge od njih

---

⁵ Do ovog smo paradoksalnog zaključka došli Padma Desai i ja u našoj knjizi *India: Planning for Industrialization* (Oxford: Oxford University Press, 1970) u okviru OECD-ovog projekta pod vodstvom Iana Littlea, Tibora Scitovskog i Mauricea Scotta. Do tog su zaključka došli i brojni drugi empirijski analitičari politika trgovine i industrijalizacije u zemljama u razvoju.

ostavlja bez uporišta, primarno zbog zagovaranja ‘beskrajnog horizonta značenja’. Terry Eagleton, suosjećajan kroničar modernog razvoja književne teorije, rječito je kazao:⁶ “Derrida ima cilj da učini mnogo više od razvoja novih tehnika čitanja: za njega je dekonstrukcija na kraju krajeva *politička* praksa, pokušaj rastavljanja logike kojom određeni sustav misli, a iza njega i cijeli sustav političkih struktura i društvenih institucija održava svoju snagu.” Dekonstrucijom bilo koje političke ideologije, derideanske tehnike mogu pred sebe staviti političke pustopoljine na kojima vjeronje i aktivnosti donose cinizam i anarhiju. To jednako tako dovodi do paradoksa da visoko intelektualna teorija hrani stavove protiv intelektualnosti, uključujući nepovjerenje i neprijateljstvo prema ekonomskoj stručnosti i ‘elitizmu’ ekonomista.

Dopustite mi da ispričam samo tri anegdote radi ilustracije svog mišljenja. U raspravi na *Smithsonian Instituteu* u Washingtonu, D.C., koju sam vodio s Lori Wallach, pokretačem protesta u Seattleu i glavnom pomoćnicom Ralpha Nadera u pitanjima trgovine, ona je tvrdila da GATT (*General Agreement on Trade and Tariffs*) ili WTO ne bi trebali meni pridavati ništa veću važnost zbog moje stručnosti u području trgovine no što bi trebali pridavati njoj samoj. Moram također spomenuti i da mi je Sylvia Nasar, nekadašnja izvjestiteljica *New York Timesa* za ekonomiju, jednom rekla da su joj njezini studenti na *Columbia School of Journalism* (Novinarskoj školi Columbia) rekli da “Bhagwati zastupa posebne interese onoliko koliko i sindikati; zagovara i slobodnu trgovinu i

---

⁶ Terry Eagleton, *Literary Theory: An Introduction* (Oxford: Basil Blackwell, 1983), 148.

GATT". Ukratko, mi ekonomisti možemo biti stručnjaci; no doista služimo gospodare i interese koji se mogu dekonstruirati iz naših argumenata i zagovaranja.

Moram još ispričati zabavnu priču o tome kako su militantni studenti u Heidelbergu tijekom trajanja Vijetnamskog rata izjavljivali da je stručnost neprijatelj istinske demokracije i tvrdili da demokracija stoga traži da profesori predaju kolegije o kojima ništa ne znaju, tako da profesori i studenti mogu krenuti s jednakim neznanjem i stoga s jednakom moći na svoje putovanje prema znanju. Moram priznati da bih se opredijelio za taj briljantni prijedlog. To znači da se ne bih morao truditi iskoristiti svoje znanje prilikom predavanja studentima, znači da bih bio na vječnoj 'slobodnoj godini', u čemu neki moji kolege sa stalnim statusom (koji naravno moraju ostati neimenovani) godinama uživaju i bez heidelberške doktrine!

No moram reći i da zagovaranje slobodne trgovine u javnosti pati od zanemarivanja jer nas je malo bilo spremno stati u njezinu obranu. Suočeni s kritičarima slobodne trgovine, ekonomisti općenito reagiraju prezirom i ravnodušnošću, odbijajući ulazak u javnu arenu i borbu s kritičarima. Prije dvije godine bio sam sudionikom javne rasprave s Ralphom Naderom u kampusu Sveučilišta Cornell. Rasprava se održavala navečer, a poslijepodne sam održao teorijsko predavanje o slobodnoj trgovini poslijediplomantima iz ekonomije. Na kraju sam upitao koliko će ih doći na raspravu i nitko se nije javio. Zašto, pitao sam. Tipična reakcija bila je: zašto trošiti vrijeme? Posljedica je bila da su od blizu tisuću studenata koji su se nagurali u dvoranu gdje se rasprava održavala, velika većina bili protivnici slobodne trgovine, svi na strani gospodina Nadera. Držao

sam se dosta dobro, no moram priznati da mi je ta epizoda pokazala da ukoliko se ne suočimo s tim kritičarima na pogrešnom putu, na pozornici javne politike bit će samo kritičari slobodne trgovine, a tada ne možemo kriviti političare što su morali slušati i pridružiti se zboru kritičara slobodne trgovine.

Taj zadatak neprestane obrane naših znanstvenih nalaza u prilog slobodnoj trgovini (kao i uostalom i drugih ekonomskih mudrosti) obveza je kojoj neumorno učim svoje studente, ne samo da bi opo- našali svoje profesore, već i radi njihovih vlastitih talenata i savje- sti. Stoga među njima moram posebno istaknuti cijenjena pisanja u medijima Paula Krugmana (mojeg istaknutog MIT studenta) i Douglasa Irwina (mojeg nadarenog studenta s Columbije).⁷ No to još uvijek nije vojska kojom, za razliku od Russella Crowea u filmu *Gladijator* koji je imao rimske legije, mogu ‘zapovijedati’ i koju trebamo.

---

⁷ Među prijateljima i suautorima koji često pišu o trgovinskoj politici su i Arvind Panagariya iz Marylanda, T.N. Srinivasan s Yalea, Dani Rodrik s Kennedy School na Harvardu i Robert Baldwin iz Wisconsin, svi trgovinski ekonomisti svjetske klase. Nakon debakla u Seattleu krajem 2000., zajedno s drugim ekonomistima međunarodne trgovine osjetio sam potrebu osnivanja stalne skupine trgovinskih znanstvenika na sveučilištima koji će ući na političku scenu sa sa- žecima i izjavama s mnogo potpisa o važnim političkim pitanjima. Jedna takva skupina, ACIT (*Academic Consortium on International Trade*) sada je osnova- na sa sjedištem na Sveučilištu Michigan pod aktivnim vodstvom uvaženih trgo- vinskih ekonomista Roberta Sterna i Alana Deardorffa. Prva aktivnost skupine bilo je izdavanje pisma predsjednicima američkih koledža i sveučilišta o pitanji- ma nastalih aktivizmom kampusa protiv eksploatorskih tvornica povezanih s dobavljačima opreme za te akademske institucije, tvrdeći da predsjednici često podlegnu traženjima agitatora bez prethodne analize informacija u vezi s pita- njima o kojima se radi.

Kad sam se u Seattleu suočio s čvrstom demonstratoricom u stilu kineske crvene garde koja mi je nezakonito priječila put i prijetila mi nanošenjem tjelesnih ozljeda ukoliko ustrajem, moj me dobar prijatelj Gary Sampson (uvaženi trgovinski ekonomist, nekadašnji ekonomist u GATT-u i WTO-u) odvuкао s tog sukoba koji bi sigurno završilo mojom krvlju, govoreći: “Ti si najbolji trenutajući zagovaratelj slobodne trgovine – ne možemo si priuštiti da te izgubimo!” To je trebalo biti smiješno, a i bilo je. No bila je i ciljana referenca da nema previše nas, boraca za slobodnu trgovinu. To valja promijeniti.

No, bio bih nemaran kad ovdje ne bih zapisao i *zabludu agregiranja* koja je velike segmente današnje javnosti učinila neopravdano skeptičnijima prema slobodnoj trgovini širom svijeta zahvaljujući nerazumno nedavnim dramatičnim financijskim krizama u svjetskoj ekonomiji. Iz razloga koje je teško dokučiti, čini se da protivnici globalizacije misle kako je globalizacija neki koncept ili fenomen poput divovskog mjehura u kojem svaki element nužno podrazumijeva svaki drugi i da ako ste za slobodnu trgovinu, morate biti i za slobodan kratkoročan protok kapitala, za izravna strana ulaganja, slobodno useljavanje, slobodnu ljubav, slobodno bilo što!⁸

Dakle, ako je neoprezno žurno i neregulirano oslobađanje financijskih tokova pomoglo u stvaranju azijske financijske krize prožete panikom, tada je to i razlog za strah i suprotstavljanje

---

⁸ Zabludu agregacije i brojne druge zablude kojima se hrani današnja retorika i aktivnosti protiv globalizacije obradio sam u svojem pregledu-eseju “Globalization in Your Face”, *Foreign Affairs* 79, br. 4 (2000):134-39.

slobodnijoj trgovini. Ako stvari gledamo na taj način, tada je doista *bilo koja* bitna svjetska financijska kriza argument protiv slobodne trgovine. Stoga su američki kritičari NAFTA-e (*North American Free Trade Agreement*, Sjevernoameričkog sporazuma o slobodnoj trgovini) istaknuli krizu pesa u studenom 1994., opravdavajući njome svoje neprijateljstvo prema NAFTA-i. Stoga sam se iznenadio da čak i sofisticirani ekonomisti sumnjičavi prema globalizaciji, poput Danija Rodrika s Harvarda, povremeno o tome raspravljaju kao da potreba za popravljanjem svjetskog financijskog sustava zbog čestih financijskih kriza podrazumijeva i popravljanje svjetskog trgovinskog sustava.⁹

---

⁹ Cf. Dani Rodrik, "The Global Fix", *New Republic*, 2. studenog 1998.; i moje pismo izdavaču u kojem kritiziram članak od 14. prosinca 1998. Pismo je ponovno tiskano u mojoj knjizi eseja o javnoj politici, *The Wind of the Hundred Days: How Washington Mismanaged Globalization* (Cambridge: MIT Press, 2001).